

DOI 10.36074/logos-19.03.2021.v3.02

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, БІДНІСТЬ ТА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА: СИНКРЕТИЧНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

ORCID ID: 0000-0002-7344-410X

Калюжна Юлія Іванівна

кандидат політичних наук,

докторант кафедри політології, соціології і культурології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

УКРАЇНА

Анотація. В статті досліджується сучасний феномен «глобалізація» – від концепту «великої об'єднавчої сили», що визначає «горизонти» майбутнього глобального порядку та амбітно заявляє «про рішучість зробити світ кращим» до масштабної деструкції XXI ст., яка спровокувала «глобальний рифт», у вигляді поширення бідності та поглиблення нерівності. В статті аргументовано доводиться теза про синкретичність глобалізації, бідності та екологічної кризи, і наголошується – єдиною альтернативою для створення перспектив екологічного майбутнього Людства є подолання бідності й нерівності, на основі зміни економічної парадигма «нескінченного росту та необмеженого споживання» на світоглядну парадигму «екокапіталізму».

Омріяні ідеологеми епохи модерну про ліберальний порядок та економічну рівність, наприкінці XX – початку XXI століття були оформлені в універсальний концепт «глобалізація», концепт «великої об'єднавчої сили» – Розуму, Торгівлі, Промисловості й Модернізації [1], що визначав «горизонти» майбутнього глобального світу та амбітно заявляв «про рішучість зробити світ не таким, який він є, а кращим, ніж він є, а також підняти зміни й удосконалення до глобального, загально видового рівня. Тим-то вони служили й декларацією наміру створити для всіх жителів Землі схожі життєві умови, а можливо – навіть урівняти їх» [2]. Рефлексія провідних теоретиків сучасності оптимістично віддзеркалювала прагнення та рішучість «наведення порядку у всеосяжному, справді глобальному масштабі» [2], а світова спільнота в обличчі ООН (United Nations) імплементувала ці ідеалізовані мрії в конкретні наміри «Декларації тисячоліття»: «Глобальні проблеми повинні вирішуватися при справедливому розподілі витрат і тягар нести відповідно до фундаментальних принципів рівності та соціальної справедливості. Ті, хто страждають або знаходяться в найгіршому становищі, заслуговують допомоги з боку тих, хто знаходиться в найбільш сприятливому положенні» [3], тож, були великі надії, що «глобалізація поширить економічний добробут по всьому світу, і люди в Індії та Єгипті матимуть такі самі можливості й привілеї, як мешканці Фінляндії і Канади» [4], «Майже всі були впевнені в тому, що майбутні десятиліття принесуть небачене багатство та добробут, причому не тільки обраним, але й всім людям на Землі» [5].

Проте, на тепер цілком очевидно, що замість «глобальної єдності» ми отримали «глобальний рифт» (розлам), по факту, глобалізація (хоча радше використовувати термін маркетизація) сприяла передачі всіх «владних повноважень» світовим економічним елітам, а відтак «світові фінансові ринки одержали можливість «нав'язувати всій планеті свої закони й приписи» [2], за таких умов «нової екстраполяції» справдилась наукова інтуїція Е. Гіденса, згідно

з якою «глобалізацію слід розуміти як діалектичний феномен, в якому події на одному полюсі дистанційованого зв'язку часто викликають розбіжності, а то й суперечливі події на іншому» [6], саме так, – одна частина людства отримала преференції для стрімкого економічного зростання та підвищення стандартів «якості життя», а інша – «кабальні умови», що спровокували або поглибили бідність й нерівність до «шокуючих масштабів» – «Глобалізація явно принесла вигоду великим сегментам людства, однак помітно й ознаки зростання нерівності як між країнами, так і всередині них. Деякі групи дедалі більше монополізують плоди глобалізації, а мільярди залишаються осторонь» [4].

Цілком справедливо визнати, що «зворотній бік» глобалізації – це поширення нерівності, бідності, безробіття, злочинності, міграції, експлуатації та інших скрутних соціально-економічних явищ, в яких перебувають мільярди людей по всьому світу, так щодо особливої вразливості бідних людей до наслідків глобалізації, влучно висловлюється Е. Морен – «Неналагодженість існування, залежність, занедбаність, відторгнення – ось найгірші продукти нашої цивілізації; ... нова бідність – бідність невлаштованих, залежних, беззахисних, бідність «четвертого світу» – посилюється найпершою. Таке посилення бідності є частиною світового перебігу подій, який продовжується в загостренні й через загострення бідності, злиднів, дезорганізації та виключення з життя» [7], про деструктивні аспекти глобалізації зазначає і Й. Терборн – «Структурування людей стало значно більше нерівним після настання модерності. ... Процес поляризації триває й далі. ... впливає, що «глобалізація», має підвищити ймовірність тертя, напруження й зіткнення та підсилити їх. Необмежене нагромадження суспільних ресурсів, яке відбувається в агрегованому, а не в пов'язаному внутрішніми узами колективі людей, проявлятиме цілком зрозумілу тенденцію до збільшення нерівності [8].

Вочевидь, «класичний капіталізм не пропонує рішення тих соціально-економічних проблем, з якими ми зіткнулись. Капіталістична модель дійсно дозволяє добитися приголомшливих технологічного прориву та сконцентрувати великі грошові ресурси, проте досягається це за рахунок утворення сильної нерівності та серйозних гуманітарних проблем» [5], за таких умов, спроби світового співтовариства та національних урядів вирішити проблеми бідності й нерівності, за допомогою численних соціально-гуманітарних проектів (зокрема, діяльності структурних підрозділів ООН (United Nations) ЮНІСЕФ (UNICEF) та Всесвітньої продовольчої програми (United Nations World Food Programme)) видаються не лише малоефективними, а подекуди, й зовсім неспроможними впоратись з глобалізаційними «викликами сучасності». Так на сьогодні, життя мільярдів людей складається з «щоденних викликів» (які недосяжно далекі до омріяних ідеалів і намірів проголошених на початку XXI ст. в «Декларації тисячоліття»), а саме: відсутності чистої питної води, достатньої кількості їжі, електроенергії, санітарних споруд, придатного житла, можливості отримувати медичну допомогу та освіту тощо. До того ж, цілком очевидно, що «пандемічна криза COVID-19» лише поглиблює ситуацію з бідністю й нерівністю, і в «постковідному світі» «Основний тягар лягає на плечі чотирьох мільярдів людей з нижньої частини фінансової ієрархії нашої планети. Багато бідняків опинились на межі життя та смерті» [5], як зазначає М. Муса наслідки COVID-19 на глобальному рівні значно гірші, ніж кількість «реальних смертей», – «Опосередкований вплив має економічні та соціальні наслідки для значно більшої кількості людей і включає втрату роботи, голодування сімей, спалахи домашнього насилля. Все більше дітей кидають школу. Втрати ляжуть тягарем

на плечі цілих поколінь» [9], так в доповіді ЮНІСЕФ (UNICEF) «Як пандемія COVID–19 залишила шрами на дітях всього світу» «головними жертвами» пандемія COVID–19 експерти пропонують визнати дітей з бідних сімей, прогнозується що кількість дітей які живуть в сім'ях з недостатнім грошовим забезпеченням збільшиться на 140 мільйонів, кількість дитячих шлюбів зросте до 13 мільйонів, а 6-7 мільйонів дітей віком до п'яти років страждатимуть від виснаження та гострого недоїдання [10], тож, національним урядам та світовому співтовариству варто готуватись до нової масштабної хвилі бідності, хвороб, безграмотності та інших соціальних проблем.

У сучасному світі, який «неминуче наближається» до глобальної екологічної кризи, про що зокрема попереджає Д. Гаравей – «Рубіж, що позначається як антропоцен/капіталоцен, багато що означає, зокрема й те, що всемасштабне й незворотне спустошення вже триває, і не тільки для близько 11 мільярдів людей, що населятимуть Землю наприкінці ХХІ-го століття, але й для безлічі інших живих істот. Поріг вимирання – не просто метафора; крах системи – не просто страшилка» [11], відтак, – «нова хвиля» бідності й нерівності взагалі нівелює перспективи екологічного майбутнього Людства. Адже, «глобалізаційна доба», що визначається чітким окресленням та поглибленням демаркаційної лінії нерівності людського існування між «багатими» і «бідними», демонструє таку ж асиметричність й в екологічному питанні, цілком зрозуміло – в той час як Канада, Данія, Норвегія, Фінляндія, Австралія та інші країни, що належать до «клубу заможних економік» занепокоєні екологічним майбутнім і активно впроваджують проекти з альтернативної енергетики, «зеленої» промисловості, «зеленого» сільського господарства, екологічних міст, збереження та відтворення біологічного різноманіття та ін., тобто країни «вигода набувачі» глобалізації мають можливість розглядати екологічне питання в перспективі, в той час, як мільярди людей, які завдяки деструктивним наслідкам глобалізації «залишились на узбіччі» та відчайдушно намагаються жити в умовах дефіциту питної води, їжі, медикаментів та інших базових потреб людини, які не спроможні забезпечити їм національні уряди «бідних країн», змушені продовжувати «хижу експлуатацію» навколишнього середовища, і пропри те, що «більшу частину резервів вже вичерпано, випалено, вибрано, забруднено, знищено і виснажено всіма іншими можливими способами» [12], продовжують це робити, фактично, «бідні країни» та їх «бідне населення» поставленні в умови, коли виживання стало «щоденною нормою», а нерівність, безробіття, бідність, голод, міграція інші «суспільні трагедії» не дозволяють розмірковувати над майбутнім, змушуючи ігнорувати екологічні проблеми, що безперечно, провокує ефект турбулентності, який лише наближає момент настання глобальної екологічної кризи.

Тож, синкретичність (злиття, поєднання) економічних, соціальних та екологічних проблем цілком очевидна, і варто наголосити, що з загостренням екологічної кризи (збільшенням кількості та потужності ураганів, повеней, посухи, лісових пожеж, забрудненням водойм і ґрунтів, збільшенням територій непридатних для життя, нестачею води та їжі) найбільшої катастрофи зазнають найбільш бідні мешканці планети, так в ґрунтовному дослідженні норвезького дослідника Г. Свенсена, присвяченому хронологічному обзору стихійних лих (від дохристиянських часів й до тепер) та їх впливу на суспільство, автором спростовується поширене твердження, що стихійні лиха «не враховують класового поділу» – «неодноразово після землетрусів або повеней головний удар припадає на населення найнижчого рангу соціальної драбини. Стихійні

лиха ніколи не вражають наосліп. Убогі та незаможні прошарки зазнають найбільших людських утрат і матеріальної шкоди, вони найменше застраховані, мають найбільші ментальні проблеми, їм найважче відновитися та повернутися до звичного плину життя» [13] та уточнює – «Катастрофи вражають незабезпечене ресурсами населення та виставляють напоказ відмінності у рівні життя, політичні стандарти та вразливість перед загрозами. Через несприятливі обставини з огляду на всі три компоненти вразливість перед силами природи – розташування, стійкість і здатність до відновлення – бідні страждають найбільше» [13].

Як зазначають Г. Макстон та Й. Рандерс першоджерелом найбільших проблем сучасного людства є економічна парадигма модерна – парадигма «нескінченого зростання та необмеженого споживання», яка утворила низку системних та нагальних проблем: «Системні проблеми тривають роками і в багатьох випадках загострюються, це – зміна клімату, бідність, забруднення, вичерпання ресурсів, втрата біологічного різноманіття, війн, тероризму та конфліктів; та нагальні проблеми є переважно соціальними або політичними та, зазвичай, щодня привертають увагу. Через це суспільству важко належним чином вирішувати системні проблеми – безробіття, нерівність, темпи економічного зростання, міграція, суспільні суперечки, геополітичні суперечки [14]. Оскільки бідність й екологічна криза, є деструктивними наслідками «глобалізаційної доби», доби «нескінченого росту та необмеженого споживання», то й боротьбу за екологічне майбутнє Людства варто розпочати з консолідації зусиль світового співтовариства задля подолання бідності й нерівності, адже лише вирішивши проблеми мільярдів «бідних людей» ми зможемо долучити їх до реалізації глобальних екологічних проектів з порятунку Землі. До того ж, єдиною та беззаперечною альтернативною для подолання глобальної екологічної кризи має стати переформатування сучасної економічної парадигми на парадигму «екокапіталізму», як зазначає Р. Фюкс – «На порядку денному стоїть екологічна трансформація капіталізму» [15], яка передбачає нову екологічну політику та комплекс заходів, зокрема, нові міжнародні договори та конвенції, поширення практики екологічних політичних формацій (екопартії) запровадження нових та посилення ефективності існуючих екологічних інстанцій, створення «щільної сітки» законів та приписів, жорсткий контроль та моніторинг податків/ підрахунки на екологічні цілі, формування еко-бізнесових союзів, та врешті, загальносвітову зміну свідомості та поведінкової моделі сучасних покупців.

Список використаних джерел:

- [1] Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- [2] Бауман, З. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства* (І. Андрущенко, пер. з англ.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- [3] *United Nations Millennium Declaration*. Вилучено з: <https://digitallibrary.un.org/record/422015?ln=ru>
- [4] Харарі, Ю.Н. (2018). *21 урок для 21 століття* (О. Дем'янчук, пер. з англ.). Київ: BookChef.
- [5] Юнус, М. (2019). *Мир трьох нулей: Как справиться с нищетой, безработицей и загрязнением окружающей среды* (М. Витебский, пер. с англ.). Москва: Альпина Паблшер.
- [6] Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Oxford: Polity.
- [7] Морен, Е. (2014). *Шлях. За майбутнє людства* (Є. Марічева, пер. с фран.). Київ: Ніка-Центр.
- [8] Фезерстоун, М. & Леша, С. & Робертсон, Р. (2013). *Глобальні модерності* (Т. Цимбал, пер. з англ.). Київ: Ніка-Центр.
- [9] Коронавірус веде нас в світ голоду, хвороб і безграмотності. *New York Times*, 16.09.2020. Вилучено з: <https://www.nytimes.com/2020/09/16/opinion/coronavirus-hunger-disease.html>

- [10] *How the COVID-19 pandemic has scarred the world's children*. Вилучено з: <https://www.unicef.org/coronavirus/COVID-19-pandemic-scarred-world-children>
- [11] Гарвей, Д. (2016). Переосмислюючи спорідненість: крок із антропоцену в ктулуцен». *Всеукраїнський часопис «СВОЄ»*, 31.10.2016. Вилучено з: <https://svoje.wordpress.com/2016/10/31/дона-гарвей/>
- [12] Moore, J. (2015). *Capitalism in the Web of Life*. New York: Verso.
- [13] Свенсен, Г. (2014). *Кінець світу близько: Про стихійні лиха та їх вплив на суспільство* (С. Волковецька, пер. з нор.). Київ: Ніка-Центр.
- [14] Макстон, Г. & Рандерс, Й. (2017). *У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату* (К. Гуменюк та Я. Сотник, пер. з англ.). Київ: Пабулум.
- [15] Фюкс, Р. (2018). *Зелёная революция: Экономический рост без ущерба для экологии* (Е. Шукшина, пер. с нем.). Москва: Альпина нон-фикшн.
-